

© Видавець Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 19.05.2026

Це – препринт відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Автор підтверджує, що даний препринт відповідає всім вимогам Договору приєднання

https://arxiv.nas.gov.ua/public/accession_agreement.html

Особливості кваліфікаційної підготовки науковців в академічному середовищі за фахом «Гірництво»

Зберовський Василь^[0000-0003-3275-1864], Агаєв Руслан^[0000-0002-3895-2205],
Власенко Василь^[0000-0001-6448-7944]

Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, вулиця Сімферопольська, 2А, Дніпро,
49005, Україна

igtmdep16@gmail.com

Анотація. Представлено інноваційну модель підготовки докторів філософії за спеціальністю G16 «Гірництво та нафтогазові технології» (спеціалізація «Гірництво»), що базується на принципах наукового підходу в освіті та реалізується в академічному середовищі. Показано авторський підхід до формування фахових компетенцій через безпосередню інтеграцію здобувача у «живий» науково-дослідний процес за циклом «розробка – впровадження – оцінка результатів». Відмічено, що вплив академічної спільноти шляхом інтеграції високотехнологічних розробок у навчальний процес забезпечує нерозривний зв'язок між фундаментальною наукою та інженерною практикою формуючи компетенції для вирішення нестандартних завдань в умовах техногенних ризиків.

Ключові слова: академічне середовище, гірництво, науковий підхід в освіті, освітньо-наукова програма, проблемо-орієнтоване навчання.

1 Вступ

Досить часто кваліфікаційна підготовка наукових кадрів досі базується на усталених підручниках минулого століття, що не дозволяє в процесі підготовки науковців надавати їм знання з компетентностей розуміння та розв'язання сучасних проблем шляхом прийняття та впровадження інноваційних інженерних рішень. Тому особливої актуальності набуває проблема формування освітньо-наукової програми (ОНП) підготовки докторів філософії (PhD).

У закладах вищої освіти, наприклад [1-3], фахова частина ОНП складається з вивчення технологічних процесів та результатів наукових досліджень, які викладено у навчальних посібниках. Метою цих програм є завершальний процес підготовки педагогічних кадрів за фахом. Наукові та науково-дослідні інститути, на відміну від закладів вищої освіти, кваліфікаційну підготовку науковців виконують одночасно зі своїми основними

напрямами досліджень. Тому у навчальному процесі є унікальна можливість інтегрувати здобувача безпосередньо у «живий» науково – дослідний процес та підготувати науковця.

Головним завданням Інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України (ІГТМ НАН України) є дослідження фундаментальних проблем розробки корисних копалин на великих глибинах і сприяння науково-технічному прогресу гірничодобувної та гірничопереробної галузей. В інституті працюють дослідники за різними фаховими напрямками, що має бути відображене в ОНП. Ця особливість передбачає надання здобувачам розширених знань в галузі «Гірництво», яких вони не мали змоги отримати на рівні підготовки магістра, та новітніх знань за фаховим профілем діяльності обраної науковцем. Процес навчання у такому форматі ускладнюється, але надає поглиблені знання та поєднує фундаментальну науку з інженерною практикою.

Метою даної роботи є розкриття авторського підходу до формування освітньо-наукової програми підготовки здобувача вищої освіти третього рівня кваліфікації доктора філософії за спеціальністю «G16 Гірництво та нафтогазові технології» (спеціалізація «Гірництво») на базі інтеграції у навчальний процес інноваційних інженерних рішень та фундаментальних досліджень викладацького складу за принципом «розробка – впровадження – оцінка результатів». Пов'язані роботи

Огляд літератури є необхідною складовою наукової публікації. Отже він очікується і в препринті. Посилання на публікації бажано оформляти згідно сучасного ДСТУ 8302:2015 [1–2].

Архів препринтів НАН України [3] є складовою Інфраструктури відкритої науки [4, 5], що побудована згідно європейським принципам відкритої науки [6]. Засади і правила функціонування Архіва препринтів НАН України визначаються його Регламентом [7].

У випадку якщо препринт є остаточно прийнятим рецензованим рукописом наукової публікації, текст препринту має містити гіперпосилання для пошуку відповідної наукової публікації, та/або її цифровий ідентифікатор об'єкта DOI.

2 Основна частина

Професійно-наукова освіта дослідників повинна забезпечувати підготовку фахівців, які найбільш повно відповідають сучасним умовам, а саме засвоювати компетенції та отримувати навички науково-дослідної, проектної, технологічної та організаційної діяльності. Тому ОНП за фахом «Гірництво», що розроблена в ІГТМ НАН України реалізує науковий підхід та, окрім циклу загальної підготовки, передбачає вивчення дисциплін за напрямками досліджень установи. У циклах дисциплін з професійної підготовки аспіранта розглядаються сучасні науково-технічні рішення, що були розроблені та впроваджені науковцями інституту на гірничих підприємствах України.

Програма орієнтує здобувача на подальшу самостійну науково-дослідну роботу у професійній кар'єрі та передбачає активну роботу аспірантів у: наукових та експериментальних дослідженнях; розробці методик та технологічної документації; підготовці звітів, патентів та наукових публікацій. В процесі виконання науково-дослідних робіт здобувач налагоджує робочі зв'язки з науковцями інших установ НАН України та фахівцями підприємств гірничодобувної та гірничопереробної галузей. Обговорення

результатів його досліджень відбувається на наукових семінарах та науково-технічних нарадах підприємств.

На теперішній час існує ще одна особливість формування ОНП підготовки фахівців з «Гірництва» за спеціальністю G16 «Гірництво та нафтогазові технології». Це відсутність стандарту вищої освіти з «Гірництва» для другого та наступних рівнів вищої освіти. Тому навчальні заклади мають певну свободу дій при формуванні ОНП, що значною мірою впливає на якість навчального процесу, бо формування новітніх знань та компетенції у здобувача повністю залежить від рівня знань науковців-викладачів та форми подання.

Виходячи з вищезначеного був скорегований та доповнений цикл дисциплін з професійної підготовки ОНП «Гірництво» акредитований у 2022 році. Основний курс доповнено результатами досліджень, які отримали науково-технічне обґрунтування та були впроваджені у гірничодобувної галузі України науковцями інституту за останні роки. Викладачами нових дисциплін призначено науковців, які безпосередньо керували науково-дослідними роботами та впроваджували результати досліджень у виробництво. У сучасній програмі, з 2025 року, у циклі фахової підготовки найбільше значення надається вивчання інноваційних інженерних рішень науковців інституту, які мало висвітлені у науково-дослідній літературі та не мають аналогів у світової практиці. В першу чергу це відноситься до дослідження явищ природного та техногенного характеру в умовах великих глибин. Надання цих знань відбувається за прийнятим алгоритмом вивчання дисципліни (рис. 1). Тому здобувач починає використовувати отримані знання у своїй науково-дослідній роботі вже з початкової стадії навчального процесу.

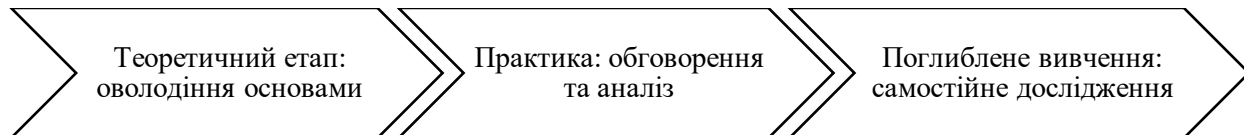

РИС. 1. Алгоритм послідовного накопичення знань

Програма та механізм подання знань за кожною дисципліною розробляється особисто викладачем в межах ОНП. Тому алгоритм навчання за кожною дисципліною має особливості, які враховують рівень попередньої освіти здобувача та фаховий напрям його досліджень. Так результати досліджень, що дозволили підвищити ефективність заходів з розв'язання проблеми газодинамічного чинника у вугільних шахтах [4-6] вивчаються в дисциплінах: підземна розробка корисних копалин; геотехнологія та гідродинамічні системи; запобігання шкідливих та небезпечних явищ, схеми провітрювання шахт.

Подання здобувачеві новітніх досягнень та особливостей технологічних процесів при веденні відкритих гірничих робіт, видобутку та переробці техногенних ресурсів, розвитку альтернативних джерел енергії [7, 8], екології та рекультивації [9], гідромеханізації при розробці первинних та техногенних покладів [10] призводить до поглиблення знань у циклічно-потоківій технології, внутрішньому відвалоутворенні, раціональному видобутку корисних копалин у глибоких кар'єрах та їх рекультивації задля відновлення мезорельєфу тощо.

При наданні знань з особливостей прояву геомеханічних процесів, що встановлені маркшейдерськими спостереженнями при багаторазових зсувах гірських порід під впливом підпрацювання масиву та при проведенні профілактичних заходів, розглядаються новітні інженерні рішення та результати досліджень [11, 12]. Шляхом вивчення сучасних методик дослідження та прогнозування зон тектонічних порушень [13, 14] відбувається формування новітніх знань та компетенції у визначенні особливостей порушеної структури гірських порід. Вивчення новітніх схем та методик досліджень параметрів подрібнення сировини [15, 16] дозволяє здобувачам отримати практичні навички та знання в процесах видобутку та переробки корисних копалин.

Одночасно з результатами власного доробку науковців інституту здобувач ознайомлюються з результатами сучасних розробок та тенденцій інших гірничовидобувних регіонів Світу. На прикладах результатів досліджень [17, 18] розглядаються способи гідравлічної дії на тверде пористе середовище, а [19-21] методи моделювання процесів та їх вплив на середовище. Це дає змогу надати здобувачам компетенції та навички вивчати та зіставляти результати досліджень вітчизняних та закордонних вчених.

За таким методологічним підходом у здобувача формується поглиблений рівень знань та компетентностей у здатності планувати та здійснювати комплексне навчання у визначеному напрямку досліджень за курсом дисциплін: видобутку корисних копалин; геомеханічних процесів в системі «гірський масив – виробка – кріплення – технологічний процес»; геотехнології гірництва; повноти виймання корисних копалин та технології рециркулярної економіки; контролю та керування станом гірського масиву; маркшейдерських та геологічних спостережень; методи руйнування гірських порід; заходів боротьби зі шкідливими та небезпечними явищами; керування гірничими роботами та комплексна оцінка науково-технічних заходів.

Процес надання новітніх знань завершується накопиченням у дослідника компетентностей у проєктуванні, плануванні, організації та керуванні процесом впровадження новітніх знань у виробництво, вивчанні методик комплексної оцінки та розрахунку економічної ефективності науково-технічних заходів. У циклі вивчаються: нормативно-правове забезпечення інноваційного розвитку технологій видобутку корисних копалин; методологічна та методична оцінка заходів та техніко-економічних параметрів технологічних процесів при їх інтенсифікації в складних гірничо-геологічних умовах; визначення параметрів розрахунку та комплексна оцінка науково-технічних заходів при їх впровадженні. У загальному вигляді процес навчання реалізується наступним чином (рис. 2).

У даному напрямку науковці ІГТМ НАНУ використовують свій власний досвід ведення гірничо-експериментальних робіт. Здобувачам надаються знання з розробки методик розрахунку економічної ефективності відповідно до нормативних документів на підставі діагностики фінансової діяльності шахт і техніко-економічних показників.

РИС. 2. Послідовність планування науково-дослідної діяльності

3 Висновки

Сучасні та наступні етапи розвитку гірничодобувної галузі та теплоенергетики України потребують формування науково-технічних фахівців, здатних вирішувати нестандартні задачі в умовах невизначеності. Тому традиційна система підготовки, що базувалася на усталених підручниках минулого століття, потребує суттєвих змін. Процес підготовки докторів філософії (PhD) найбільш ефективно відбувається в умовах наукових установ Національної академії наук України через можливість безпосереднього контакту з науково-технічними та науково дослідними процесами. Використання в освітній програмі новітніх науково-технічних рішень, що розроблені у наукових установах, дають унікальну можливість інтегрувати здобувача безпосередньо у «живий» науково-дослідний процес. Здобувач безпосередньо у навчальному процесі розробляє та впроваджує у виробництво сучасні методики, моделі, способи та інші наукові рішення, бере участь у корегуванні та розробці нових стандартів. Прийнятий підхід навчання забезпечує нерозривний зв'язок між фундаментальною наукою та інженерною практикою у виробництві.

Список посилань

1. Дніпровська політехніка. Освітньо-наукова програма вищої освіти «Гірництво»: [Електронний ресурс]. 2017. URL: https://old.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/ONP%20aspirant/184%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%20%D0%9E%D0%9D%D0%9F-17.pdf (дата звернення: 03.05.2026).
2. Метінвест Політехніка. Освітньо-наукова програма «Гірництво» : [Електронний ресурс]. 2023. URL: <https://metinvest.university/data/file/d0/fe/d0fe55df49e54173940720db03da7a0c.pdf> (дата звернення: 03.05.2026).

3. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Геоінженерія: Освітньо-наукова програма (ЕДЕБО ID: 28915): [Електронний ресурс]. 2024. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/opfiles/184_onpd_gi_2024.pdf (дата звернення: 03.05.2026).
4. Софийский К. К., Житленок Д. М., Петух А. П., Гаврилов В. И., Золотин В. Г., Крышнев А. С., Власенко В. В. Способы интенсификации дегазации угольных пластов и предотвращение выбросов угля и газа. Донецьк: Східний видавничий дім, 2014. 460 с.
5. Зберовський В. В., Круковський О. П., Жулай Ю. О., Ангеловський О. А. Гідродинамічна кавітація у вирішенні проблеми газодинамічного фактора вугільних шахт. Київ : Наукова думка, 2024. 334 с. DOI: <https://doi.org/10.15407/978-966-00-1947-8>
6. Zberovskyi V., Ahaiev R., Vlasenko V., Kyrychenko M. Acoustic monitoring of the coal-rock massif state in stress-strain zones during hydroimpulsive impact: Application experience. Acoustical engineering: [Електронний ресурс]. IntechOpen, 2025. DOI: <https://doi.org/10.5772/intechopen.1006643>
7. Medvedieva O., Slobodiannykova I., Prytula D. O. Scientific substantiation of complex extraction and processing of secondary resources for the development of alternative sources of energy. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2024. Vol. 1319, Iss. 1. P. 012008. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1319/1/012008>
8. Medvedieva O. O., Larionov H. I., Halchenko Z. C. To the selection of technology parameters for the use of renewable energy sources on man-made disturbed lands. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2024. Vol. 1319, Iss. 1. P. 012011. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1319/1/012011>
9. Babii K., Malieiev Ye. The new engineering and technological decisions for mine technical reclamation of deep open pits to regenerate mesorelief. Мінеральні ресурси України. 2024. № 4. С. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.31996/mru.2024.4.82-87>
10. Semenenko Y., Dziuba S., Tatarko L., Yakubovska Z. Determination of the critical rate of hydrotransport based on measurements in supercritical flow conditions. E3S Web of Conferences. 2019. Vol. 109. P. 00082. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201910900082>
11. Bubnova O. Regularities of subsidence development during multiple underworking of the earth's surface in the Lviv-Volyn coal basin conditions. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2024. Vol. 1348, Iss. 1. P. 012065. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1348/1/012065>
12. Zberovskyi V., Bubnova O., Babii K. Specifics of hydro-loosening of coal seams with account of rocks displacement parameters. E3S Web of Conferences. 2018. Vol. 60. P. 00025. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/20186000025>
13. Baranov V. A., Antipovich Y. V. The results of the research of sandstones closed porosity. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2018. Vol. 27, Iss. 3. P. 414–421. DOI: <https://doi.org/10.15421/111865>
14. Baranov V., Pashchenko P., Stefanko S. Forecast of tectonic disturbances zones in coal layers. Geofizicheskiy Zhurnal. 2023. Vol. 44, Iss. 5. P. 123–133. DOI: <https://doi.org/10.24028/gj.v44i5.272332>
15. Shevchenko H., Shevchenko V., Tytov O., Sushchenko O., Samodryha O. Establishment of effective parameters for grinding mineral raw materials in a vibrating mill with multi-frequency vibroimpact excitation of the grinding chamber. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2025. Vol. 1491, Iss. 1. P. 012068. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1491/1/012068>
16. Tytov O., Cholyskhina V., Kurilov V., Lebed H. Technique to determine the parameters of a plate thickener for silicate extraction from fly ash of coal thermal power plants. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2025. Vol. 1491, Iss. 1. P. 012062. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1491/1/012062>
17. Liu Z., Cao A., Guo X., Li J. Deep-hole water injection technology of strong impact tendency coal seam a case study in Tangkou coal mine. Arabian Journal of Geosciences. 2018. Vol. 11. P. 12. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12517-017-3381-6>

18. Yao Q., Chen T., Ju M., Liang S., Liu Y., Li X. Effects of water intrusion on mechanical properties of and crack propagation in coal. *Rock Mechanics and Rock Engineering*. 2016. Vol. 49. P. 4699–4709. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00603-016-1079-9>
19. Xi X., Yang S., McDermott C. I., Shipton Z. K., Fraser-Harris A., Edlmann K. Modelling rock fracture induced by hydraulic pulses. *Rock Mechanics and Rock Engineering*. 2021. Vol. 54. P. 3977–3994. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00603-021-02477-0>
20. Deb R., Jenny P. An extended finite volume method and fixed-stress approach for modeling fluid injection-induced tensile opening in fractured reservoirs. *International Journal for Numerical and Analytical Methods in Geomechanics*. 2020. Vol. 44, Iss. 8. P. 1128–1144. DOI: <https://doi.org/10.1002/nag.3053>
21. Kavvadas M., Litsas D., Vazaios I., Fortsakis P. Development of a 3D finite element model for shield EPB tunnelling. *Tunnelling and Underground Space Technology*. 2017. Vol. 65. P. 22–34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tust.2017.02.001>